

**Рецензія на навчальний посібник Романухи О.М.
«Історія української державності та культури»
для студентів економічних і торговельних
спеціальностей усіх форм навчання. – Рукопис.**

Олександр Ситник

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Навчальний посібник «Історія Української державності та культури» для студентів економічних і торговельних спеціальностей передбачає сучасні підходи до вивчення дисципліни «Історія Української державності та культури». Він покликаний покращити методику вивчення курсу шляхом залучення до навчального процесу оновленого матеріалу, фактів, джерел.

Метою видання навчального посібника «Історія Української державності та культури» визначено отримання знань про сутність соціальних, економічних, політичних процесів, які відбувалися на території України, набуття відповідних компетенцій, аналіз історичного матеріалу та проведення історичних паралелей.

Враховуючи об'ємність навчального матеріалу, наявність великої кількості інформації та літератури, при написанні роботи автор включив до її змісту лише останні доробки вітчизняної історичної науки, звернув увагу на важливі аспекти української історії як невід'ємної частини світової.

Укладач систематизує значну кількість матеріалу та джерел розбиваючи його тематично на 15 розділів, кожен з яких відображає певний історичний етап. У свою чергу певний розділ складається з підрозділів, а підрозділ з окремих пов'язаних між собою питань. Така структура дає можливість охопити при вивченні курсу усі необхідні факти та події, розглянути їх як цілісний процес з позиції причинно-наслідкових зв'язків.

У першому розділі «Доісторичне минуле України» охоплено досить великий історичний період: від появи людей на території сучасної України в епоху раннього палеоліту і аж до великого розселення слов'ян, включно з епохами мезоліт і неоліту, енеоліту, бронзи і т.д. При цьому, особлива увага приділена трипільській культурі, кочовикам раннього залізного віку (кіммерійці, скіфи, сармати), античним містам-колоніям Північного Причорномор'я та Криму, формуванню перших державних об'єднань східних слов'ян та першим писемним згадкам про давніх слов'ян (венедів, антів, склавінів).

У другому розділі «Княжа доба української історії» розглянуто: розселення східнослов'янських племінних союзів, утворення Київської Русі, внутрішньо- та зовнішньополітичну діяльність князів: Олега, Ігоря, Ольги, Святослава, розквіт Київської Русі, правління Ярославичів, боротьбу між ними за Київський стіл і Київську Русь за часів роздробленості. Досить суттєва характеристика стосується князювання Володимира Мономаха (1113-1125 рр.) та його сина Мстислава (1125-1132 рр.) в Києві. Також у цьому розділі розглянуто: Галицько-Волинську державу, зокрема – політичний устрій, соціально-економічний, культурний розвиток Київської Русі та Галицько-Волинської держави.

У третьому розділі «Українські землі у складі іноземних держав у другій половині XIV – XVI ст.» проаналізовано процес захоплення українських земель іноземними державами, боротьбу Польщі та Литви за Галицько-Волинську спадщину, становище українських земель у держав в другій половині XIV століття, Кривську, Люблінську, Берестейську унії, їх зміст і наслідки. Також тут йдеться про утворення Кримського ханства, про політичний, соціально-економічний та культурний розвиток українських земель в XVI столітті, виникнення козацтва, утворення Запорізької Січі, козацько-селянські повстання 90-х років XVI століття.

У четвертому розділі «Українські землі в першій половині XVII ст. Національно – визвольна війна українського народу середини XVII ст.» розглянуто: українські землі в першій половині XVII століття. А саме: вплив Берестейської унії на розвиток церковного життя в Україні, відновлення церковної православної ієрархії, Морські походи козаків. Участь козацтва у Хотинській війні, діяльність гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного (1570-1622 рр.), козацькі повстання 1620-х – 1630-х років, причини, характер, рушійні сили Визвольної війни українського народу проти Польщі, основні етапи цієї війни тощо. При цьому, особливий акцент зроблено на Переяславській раді, Березневих статтях, їх науковій оцінці та

формуванні основних принципів національної державницької ідеї.

У п'ятому розділі «Українські землі в 60-80-ті рр. XVII ст.» розкриваються проблеми періоду Руїни козацько-гетьманської державності: завершення боротьби українського народу під проводом Б. Хмельницького, загострення кризи української державності у 1657-1663 роках, боротьба за возз'єднання козацької України (1663-1668 років), криза та поразка визвольної боротьби тощо.

У шостому розділі «Українські землі наприкінці XVII – XVIII ст.» розглянуто цілу низку питань завершального етапу існування козацько-гетьманської державності: Україна за гетьманування І. Мазепи, конституційний проект Пилипа Орлика, колоніальна політика російського царизму щодо України. Гетьман І. Скоропадський, наказний гетьман П. Полуботок, діяльність гетьманів Д. Апостола та К. Розумовського, ліквідація автономного устрою України і Запорізької Січі, розгортання гайдамацького та опришківського рухів, Коліївщина тощо.

У сьомому розділі «Українські землі наприкінці XVIII – першій половині XIX ст.» охарактеризовано: включення українських земель до складу Російської імперії, адміністративно-територіальний поділ, українські землі у складі Російської імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX століть, Початок промислового перевороту в Україні, розвиток торгівлі, поширення на Україну російського та польського національно-визвольного рухів у 20 – 30 роках XIX століття перші декабристські організації, повстання декабристів, український національний рух наприкінці 40-х років XIX століття, Кирило-Мефодіївське братство, соціальна (антикріпосницька) боротьба в першій половині XIX століття, повстання Устима Кармалюка, «Київська Козаччина», «Похід в Таврію за волею», західноукраїнські землі наприкінці XVIII – у першій половині XIX століття, зокрема: включення західноукраїнських земель до складу Австрійської імперії, адміністративно-територіальний устрій, українське національне відродження наприкінці XVIII – у першій половині XIX століття на західноукраїнських землях, революції 1848–1849 років в Австрійській імперії та її наслідки для України, культура України кінця XVIII – першої половини XIX століття тощо.

У восьмому розділі «Українські землі у складі Російської імперії в другій половині XIX ст.» основну увагу приділено: скасуванню кріпосного права та реформам 60-70-х років XIX століття, зокрема: фінансовій, судовій, земській, освітній, військовій, промислового перевороту

другої половини XIX століття, розвитку сільського господарства, національному руху на українських землях у складі Російської імперії, а саме: хлопоманам, громадівському руху, народницькому руху, контрреформам, еволюції політичного руху наприкінці XIX століття, українському культурному життю в другій половині XIX століття, розвитку освіти, науки, літератури, театру, музики та мистецтва тощо.

У дев'ятому розділі «Західноукраїнські землі у складі Австрійської (Австро-Угорської) імперії у другій половині XIX ст.» йдеться про: соціально-економічний розвиток західноукраїнських земель (розвиток промисловості, розвиток сільського господарства, зародження кооперативів), суспільно-політичні процеси на західноукраїнських землях у складі Австро-Угорської імперії, зокрема – політизацію національного руху й утворення перших політичних партій, розвиток культури, освіти, науки, літератури, архітектури, музики, мистецтва в другій половині XIX століття.

У десятому розділі «Українські землі на початку XX ст.» аналізуються: суспільно-політичний та національний рух на українських землях під владою Російської імперії, створення перших політичних партій Наддніпрянщини, події революції 1905-1907 роках в Україні, діяльність українських парламентських громад в I та II Державних думах, посилення національного гніту в Наддніпрянській Україні у 1907-1914 роках, соціально-економічний розвиток, столипінська аграрна реформа, світова економічна криза 1900-1903 роках, створення монополістичних об'єднань в Україні, західноукраїнські землі на початку XX століття, становище промисловості та сільського господарства, радикалізація українського політичного руху, трудова еміграція українців до країн Нового світу, Україна у Першій світовій війні, причини та початок Першої світової війни, позиції українських політичних сил Наддніпрянської України та західноукраїнських земель щодо війни, Галицька битва, діяльність російської адміністрації в Галичині, контрнаступ австро-угорських військ, утворення легіону Українських січових стрільців, Брусиловський прорив тощо.

Одинадцятий розділ «Українська національно-демократична революція (1917-1920 рр.)» присвячено цілій низці питань доби УНР, серед яких особливо виділено: революційні події в Україні в 1917 – на початку 1918 року, Лютнева революція в Росії, утворення Центральної Ради, політику УЦР в умовах загострення конфлікту з Тимчасовим урядом та більшовицькою Росією, війну радянської Росії та УНР, проголошення незалежності УНР, Брестський мир, Українська

держава часів П. Скоропадського, гетьманський переворот, проголошення Української держави, кризи зовнішньої політики П. Скоропадського, падіння Гетьманату, українські землі періоду Директорії, встановлення влади Директорії: відродження УНР, боротьбу Директорії за збереження державної незалежності України, Західноукраїнську Народну Республіку (ЗУНР), проголошення ЗУНР та початок українсько-польського конфлікту, посилення українсько-польського протистояння, поразку ЗУНР, політику радянської влади в Україні, другу радянсько-українську війну, активізацію білогвардійського руху, Денікінський режим в Україні, військову кампанію 1920-1921 років, поразку національно-визвольних змагань українського народу тощо.

У дванадцятому розділі «Україна в міжвоєнний період» розглянуто наступні питання: причини запровадження нової економічної політики, запровадження непу, початок відбудови народного господарства, українське національне відродження 1920-х років, входження УСРР до складу СРСР, згорання непу: причини та наслідки, індустріалізація та її соціально-економічні наслідки, початок форсованої індустріалізації, перший п'ятирічний план, друга та третя п'ятирічки, стаханівський рух, причини та суть колективізації на території України, наслідки колективізації, Голодомор 1932-1933 років, утвердження сталінського тоталітарного режиму, концентрація політичної влади в руках Сталіна, три хвили репресій, західноукраїнські землі у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини тощо.

У тринадцятому розділі «Україна під час Другої світової війни (1939-1945 рр.)» охарактеризовано: українське питання у передвоєнній міжнародній політиці, включення Західної України, Бессарабії та Північної Буковини до складу УРСР, радянізацію територій Західної України, початок Другої світової війни на території підрадянської України, евакуацію в тил Радянського Союзу, встановлення нацистського окупаційного режиму, рух опору, звільнення території України, наслідки Другої світової війни тощо.

У чотирнадцятому розділі «Україна в другій половині 40-х – кінці 80-х років ХХ ст.» розглянуто наступні питання: післявоєнна відбудова та розвиток України в 1945 – початку 1950-х роках, повоєнні адміністративно-територіальні зміни, зовнішньополітична діяльність УРСР, відбудова промисловості, розвиток сільського господарства, голод 1946-1947 років, радянізація західних областей України, боротьба ОУН та УПА, розгортання ідеологічних кампаній, Україна в умовах

десталінізації, лібералізація суспільно-політичного життя УРСР, реформи економічної та соціальної сфер, розвиток культури, зародження дисидентського руху, Україна в період загострення кризи радянської системи, політико-ідеологічна криза радянського ладу в Україні, спроба економічних реформ у другій половині 1960-х років, тенденції розвитку соціальної сфери, початок перебудови, загострення соціально-економічної кризи, зростання соціальної та національної активності українського суспільства наприкінці 1980-х років, політичні реформи, формування багатопартійності, путч ДКНС, розпад СРСР, проголошення незалежності України тощо.

У п'ятнадцятому розділі «Україна в умовах незалежності» розглянуто: початок державотворення в незалежній Україні, загострення відносин між Президентом і Верховною Радою, політичну кризу в Україні 2004 року, пошуки нових шляхів економічного розвитку, зовнішню політику України, основні напрямки розвитку культури, освіти, науки тощо.

У цілому слід відзначити, що в навчальному посібнику «Історія Української державності та культури» значна увага звертається на висвітлення суперечливих сторінок української історії, що викликають дискусію в суспільстві та наукових колах, а також переломним моментам. У кінці кожного розділу міститься вдало оформлений науково-довідковий апарат (словник, хронологічний довідник). Це суттєво полегшує роботу студентам. Для перевірки якості засвоєння матеріалу у кінці розділів наводяться тренувальні тести й питання для самоконтролю. Вони складаються з завдань різного типу, які розташовано у порядку зростаючої складності. Тестові завдання представлено у формі: завдання з вибором однієї правильної відповіді; завдання на встановлення правильної відповідності; завдання на встановлення правильної послідовності; завдання з вибором короткої відповіді множинного типу (має бути три правильних відповіді). Поєднання цих елементів дасть змогу сформулювати у читача стійкий образ героїчного минулого українського народу.

Загалом увесь матеріал подається відповідно до хронологічного принципу, структура та зміст зрозумілі, логічні й повною мірою відповідають вимогам програми підготовки студента. Автор не просто групує матеріал за періодами, але й виділяє у них підрозділи, що спрямовують увагу читача на важливі моменти історії.

Слід наголосити, що навчальний посібник «Історія Української державності та культури» має допомогти краще орієнтуватися в минулому українського народу та стане у нагоді широкій аудиторії. Адже історія це не лише предмет для

дослідження – це наше надбання, гордість, слава яку необхідно зберігати у пам'яті та передавати від покоління до покоління. Її вивчення має сприяти нам у пізнанні минулого, кращого розумінні сучасного та передбаченні майбутнього.

Позитивно оцінюючи доробок О.М. Романухи, варто висловити певні зауваги стосовно доцільності кращого наукового редагування та роботою з текстом, з метою усунення деяких похибок в термінології.

Відомості про автора:

Ситник Олександр Миколайович

oleksander_sytnyk@i.ua

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького,
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь, Запорізька обл.,
72312, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7743-8148>

Зміст матеріалу та структура посібника відповідають навчальній програмі й забезпечують набуття студентами відповідних навчальних компетенцій з курсу «Історія Української державності та культури». Видання являє собою самостійну, завершену роботу, виконану на високому рівні, що відповідає вимогам, висунутим до навчальних посібників, має велике практичне значення та може бути рекомендоване до друку.

Information about the author:

Sytnyk Oleksander Mykolaiovych

oleksander_sytnyk@i.ua

Bogdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University,
20 Hetmanska Street, Melitopol, Zaporizhya region,
72312, Ukraine.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7743-8148>